

Tiếp cận văn bản "Ai đã đặt tên cho dòng sông?"

Nếu con sông Đà phải cảm ơn Nguyễn Tuân vì nhờ nhà văn mà nó mới được ghi tên trong lịch sử văn học Việt Nam hiện đại như một đối tượng thẩm mỹ, thì giống vậy, dòng sông Hương cũng phải cảm ơn nhà viết ký Hoàng Phủ Ngọc Tường. Có thể nói hai con sông ấy chảy trong lịch sử hai vùng đất nước đã được hai nhà văn bắt mạch khơi dòng cho chúng chảy tiếp, uốn lượn bồng bềnh trôi trong miền đất văn chương đầy chất thơ, chất họa, chất nhạc... để rồi mãi tha thiết chảy trong tâm thức bạn đọc.

Đúng là chúng ta sẽ thiếu sót với xứ Huế, với học sinh nếu không đưa Ai đã đặt tên cho dòng sông? vào chương trình giảng dạy ở nhà trường phổ thông. Bởi đây là một bút ký đặc sắc mà qua đó học sinh sẽ vừa được làm quen với một thể loại văn học, vừa được biết đến một phong cách bút ký Hoàng Phủ Ngọc Tường tinh tế tài hoa kết hợp nhuần nhuyễn chất trí tuệ và tính trữ tình, chất nghị luận sắc sảo và sự hiểu biết uyên bác được tổng hợp từ vốn kiến thức phong phú về triết học, văn hoá, địa lý, lịch sử, hội họa, âm nhạc, thơ ca... Đoạn trích trong sách Ngữ văn 12 là đoạn miêu tả từ bắt đầu nơi rừng già, dòng sông xuôi về miền đất Châu Hoá, uốn mình qua kinh thành Huế rồi đi về với biển cả. Thế cho nên có một cách tiếp cận tác phẩm là căn cứ

vào hình tượng dòng sông để phân tích với các luận điểm: sông Hương - mãnh liệt nơi rừng già vùng thượng nguồn; sông Hương - êm đềm nơi đồng bằng và ngoại vi thành Huế; sông Hương - thơ mộng soi bóng kinh thành Huế; sông Hương - day dứt chia tay Huế để về với biển cả. Tôi xin giới thiệu một cách khác căn cứ vào chính cách tiếp cận từ nhiều góc độ của tác giả.

1. Hoàng Phủ Ngọc Tường đã vẽ lại địa đồ của dòng sông Hương mà đặc điểm địa lý đầu tiên là nó thuộc về một thành phố duy nhất - thành phố Huế. Khởi nguồn từ rừng già, cường tráng và mãnh liệt vượt qua những cánh rừng Trường Sơn, uốn lượn quanh co qua miền Châu Hoá, theo hướng Nam Bắc qua điện Hòn Chén vòng qua đất bãi Nguyệt Biều ôm lấy chân đồi Thiên Mụ rồi xuôi về Huế, gặp thành phố ở cồn Giã Viên rồi uốn sang Cồn Hến, ra khỏi kinh thành dòng sông liền chéch về phía Bắc trôi đi trong sắc màu vùng ngoại ô Vĩ Giã, như lưu luyến với kinh thành mà nó lại rẽ theo hướng đông tây để gặp thành Huế lần nữa ở thị trấn Bao Vinh rồi mới trôi ra biển. Sự xuất hiện một loạt các địa danh văn hoá vốn gắn liền với xứ Huế thực không vô tình, như muốn nói với bạn đọc: sông Hương chính là hiện thân, là bộ mặt, là linh hồn của xứ Huế. Sông Hương là lịch sử của đất cố đô. Từ thuở xa xưa nó là dòng sông biên thùy của nước Đại Việt, trong sách Dư địa chí của Nguyễn Trãi nó là dòng sông thiêng với tên Linh Giang cổ kính. Đến thế kỷ XVIII nó ưỡn ngực đưa những đoàn quân Tây Sơn hùng dũng tiến ra Bắc đuổi quân Thanh xâm lược. Từ thế kỷ XIX dòng sông lại in bóng những lăng tẩm đồ sộ chôn vùi giấc ngủ nghìn năm của vua chúa nhà Nguyễn. Xuân Mậu Thân 1968 dòng sông lại mở lòng đón nhận những dòng máu anh hùng của những người con xứ Huế, yêu xứ Huế đã ngã xuống bảo vệ mảnh đất anh

hùng. Phác thảo lại lịch sử cũng là một cách để nhà văn làm sống dậy dòng sông Hương trong lịch sử, nó như được chảy ra từ lịch sử, mang ý thức của lịch sử. Con sông Hương đã trở thành huyền thoại, thành dấu ấn của lịch sử.

Dòng sông Hương mang trong mình nó nét văn hoá đậm đà xứ Huế. Đó có thể là một sắc tím Huế đã trở thành biểu tượng riêng của xứ này mà sắc tím ấy có từ rất xưa, vốn là "màu áo điều lục với loại vải vân thưa màu xanh chàm lồng lên một màu đỏ ở bên trong, tạo thành một màu tím ẩn hiện". Đây là sắc áo cưới của xứ Huế ngày xưa, trong những ngày nắng được đem ra phơi và luôn in bóng trên mặt sông Hương trữ tình. Đó có thể là một đêm hội hoa đăng những rằm tháng bảy với hàng trăm nghìn ngọn đèn bồng bênh trên mặt sông; là âm thanh của "người tài nữ đánh đàn lúc đêm khuya"... Đó là giọng hò dân gian cũng là tâm hồn người xứ Huế lan xa và âm vang khắp mặt sông. Giả sử nếu không có mặt nước Hương giang thì dứt khoát không thể có những điệu hò, nhịp hò ấy.

2. Từ cổ chí kim, cái đẹp luôn là đối tượng thẩm mỹ, luôn là chuẩn mực thẩm mỹ để các nhà văn nhà thơ hướng tới khám phá, sáng tạo, so sánh, đối chiếu. Nhưng nếu không khéo sẽ rất dễ rơi vào sự khuôn sáo nhàm chán. Khi miêu tả vẻ đẹp của dòng sông Hương nhà văn Hoàng Phủ đã tránh được điều ấy nhờ ông luôn nhìn nó như nhìn một con người mà cụ thể là một cô gái đẹp trong mối liên hệ tự nhiên và có cơ sở. Nơi thượng nguồn, sông Hương như "một cô gái Di-gan phóng khoáng và man dại". Di-gan còn có tên gọi khác là Bô-hê-miêng chỉ một tộc người thích sống tự do,